

Örökségesítés és folklorizáció

Egy Petőfi-monda redakciói a magyar kulturális emlékezetben

Jelen tanulmány egy a folklorisztikai irodalomban időről időre feltűnő, ám végső soron máig ismeretlen Petőfi-mondára kívánja felhívni a figyelmet, kitekintéssel a monda keletkezéstörténetére, a benne szereplő motívumok lehetséges néprajzi és műköltői eredetére, továbbá a népi kultúrában történő szórványos elterjedésére. Ez a monda a költőt a halhatatlan és visszavárt/visszatérő hősök közé sorolva¹ mint a szabadságharc bukása után az országot járó vándort ábrázolja, aki rangrejtve, inkognitóban tűnik fel különböző helyeken. Habár ez a tematika viszonylag jól dokumentált a Petőfi-irodalomban, és a költő narratív népi hagyománykörében is számos szövegváltozata ismert,² ezek főként alföldi és dunántúli folklórszövegek, Erdélyből és kivált a Székelyföldről az utóbbi bő száz évben alig néhány vonatkozó hagyományt jegyeztek fel. S mindez a hiány már csak azért is talányos, mivel Petőfi nyomtalan eltűnése a Székelyföld nyugati határától alig néhány kilométerre fekvő fehéregyházi csataterhez köthető, és utolsó éjszakáját is Székelykeresztúron töltötte.³ E „fehér folt” oka a vonatkozó regionális gyűjtések elmaradásában keresendő, továbbá abban, hogy Petőfi eltűnésének hagyományköre az idők folyamán mind inkább halálának körülményeire,⁴ illetve fogságba esésére és szibériai száműzetésére fókuszált.⁵ Arra azonban hogy a 19. század második felében a Székelyföld különböző részein (Gyergyó, Csík, Udvarhelyszék, Sóvidék) a bujdosó Petőfiről is terjedtek szállongó híresztelések, illetve mondai formát öltött elbeszélések, a Petőfi-mondák

¹ MAGYAR Zoltán, *Halhatatlan és visszavárt hősök: Egy nemzetközi mondatípus Kárpát-medencei redakciói*, Bp., Akadémiai, 2001.

² A teljesség igénye nélkül: FERENCZI Zoltán, *Petőfi eltűnésének irodalma*, Bp., Kunossy-Szilágyi, 1910. – DIENES András, *A Petőfi titok*, Bp., Dante, 1949, 138–140. – Uő, *A legendák Petőfije*, Bp., Magvető, 1957, 267–268. – PENAVIN Olga, *Petőfi a jugoszláviai magyarok emlékezetében*, A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei, 4(1972), 119–139. Az idézet: 135. – DOBOS Ilona, *Petőfi mondák*, Ethnographia 84(1973), 4. sz., 418–429. Az idézet: 421–424. – DÖMÖTÖR Ákos, *Hősök és vértanúk: Mondák és visszaemlékezések a szabadságharcról*, Bp., Magyar Néprajzi Társaság, 1998, 52–57.

³ DÁVID Gyula, MIKÓ Imre, *Petőfi Erdélyben*, Bukarest, Kriterion, 1972, 260–266.

⁴ MAGYAR Zoltán, *Erdélyi népmondák, I*, Marosvásárhely, Mentor, 2011, 305–306. – Uő, *A magyar történeti mondák katalógusa: Típus- és motívumindex, I*, Bp., Kairosz, 2018, 255–260.

⁵ MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa, II, i. m.*, 261–263. A szibériai „legenda” tudományos cáfolata: FEKETE Sándor, *A szibériai métel: Egy Petőfi-legenda feltámadása és újbóli elhantolása*, Bp., Magvető, 1990. – KOVÁCS László, *Csalóka lidércfény nyomában: A szibériai Petőfi-kutatás csődje*, Bp., Argumentum, 2003.

első gyűjtője is utalt, noha az általa kiadott mondafeldolgozások szövegéből sokszor csak közvetett módon következtethető ki az eredeti réteg.⁶

Ez a gyűjtemény Péterfy Tamás 1899-ben Marosvásárhelyen kiadott *Petőfi regék* című, félszáz oldalas műve,⁷ amelyet öt év múlva bővített formában Budapesten is kiadtak.⁸ Míg az első füzet hét történetet tartalmaz, a másodikban már kilenc „Petőfi rege” olvasható, az alcímek utalásai szerint többek közt kászoni, Homoród menti, gergyói, udvarhelyszéki, héjjasfalvi és Szeged vidéki népmondák írói átiratai. E bővített második kiadás jelent meg újra néhány évvel később az Endrődi Sándor és Ferenczi Zoltán által szerkesztett *Petőfi-Könyvtár XXII.* füzeteként.⁹

A szerző, Péterfy Tamás (1871–1955) Szinnyei József írói lexikonja szerint¹⁰ egy székely földműves család hatodik gyermekeként született és nevelkedett az erdővidéki Nagyajtán. Szülei iparosnak szánták, így végezte el a vidék vásáros központjában, Baróton a gazdasági felső népiskola három osztályát. Boltossegédként a Székelyföld több városában, valamint Tordán és Fogarason is dolgozott, ez utóbbi dél-erdélyi településen tett szert román és német nyelvtudására. Szinnyei feljegyzi, hogy a szépirodalmi ambíciókat is dédelgető ifjú nyaranta beutazta Erdélyt, és kirándulásai közben alapos néprajzi ismeretekre tett szert. Részben ennek tudható be, hogy lakodalmak alkalmával gyakran volt vőfély, és hogy kiváló táncosként ismerték. Első, kötetetté érett publikációi is néprajzi témájú/jellegű kiadványok: székely népdalgyűjtemények¹¹ és tréfas népi elbeszélések feldolgozásai.¹² Földije, Benedek Elek példájára gyerekeknek szóló székely és cigány mesefeldolgozásokat is közreadott.¹³ 1899-ben Budapestre költözött, ahol az Országos Magyar Gazdasági Egyesület szaklapjánál (*Köztelek*) helyezkedett el újságíróként, és két és fél évtizeden át volt a társaság tisztviselője. Az 1920-as évektől főként regények és népszínművek szerzőjeként vált ismertté, a Petőfi-mondák színpadi adaptációját (*Petőfi a Székelyföldön*) 1922-ben mutatták be Budapesten.

⁶ Péterfy Tamás, *Petőfi regék*, Marosvásárhely, Adu Árpád, 1899, 3–24. – Péterfy Tamás, *Petőfi Regék: A Segesvárnál elünt nagy költőről szálló népmesék gyűjteménye*, Bp., Stephaneum, Kilián Frigyes utóda, 1904 (Székely Könyvtár), 7–14, 35–61.

⁷ Péterfy, *i. m.*

⁸ Péterfy, *i. m.*

⁹ Péterfy Tamás, *Petőfi-regék: Mühlbeck Károly rajzaival*, Bp., Kunossy, Szilágyi és Társa (Petőfi-Könyvtár, 22), 1910, 79–141.

¹⁰ Szinnyei József, *Magyar írók élete és munkái*, X, Bp., Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, 1905, 883–885.

¹¹ Péterfy Tamás, *Székely atyafiak: Elbeszélések, népdalok, emlékversek*, Szamosújvár, Szerző, 1894. – Uő, *201 magyar és székely népdal*, Torda, Szerző, 1895. – Uő, *Szittya dalok: Népdalok és versek*, Marosvásárhely, Szerző, 1899.

¹² Péterfy Tamás, *Székely atyafiak, i. m.* – Uő, *Székelyföldről: Elbeszélések, góbéságok*, Marosújvár, Szerző, 1896. – Uő, *Góbéságok: Kacagató székely históriák és elbeszélések*, Bp., Lipinszky és Társa, 1902. – Uő, *Nete ne! Eredeti székely góbéságok, ankdoták és kacagató históriák*, Bp., Szerző, 1911.

¹³ Péterfy Tamás, *Székely mesék: Sok szép képpel jó gyermekek számára*, Bp., Szerző, 1903. – Uő, *Czigány mesék jó gyermekek számára*, Bp., Szerző, 1905.

Mint említettük, a *Petőfi regék* harmadik kiadása a *Petőfi-Könyvtár* sorozat részeként látott napvilágot, közös kötetben, egybekötve Baróti Lajos *Petőfi a ponyván és a népirodalomban* című művével. A közös kiadás aligha véletlen, hiszen Péterfy írói indulása, első műveinek témaválasztása sok tekintetben még a 19. századi ponyvaszerzőket idézi. E század első évtizedeitől százzszámra jelentek meg ponyvák és népkönyvek a korabeli Magyarországon, összefüggésben az írni és olvasni tudás széles körű elterjedésével, valamint betudhatóan annak, hogy a gazdasági fejlődés következtében mind többen engedhették meg maguknak a parasztság körében is e kisnyomtatványok megvásárlását, amelyekhez házaló kereskedőktől, valamint vásárok alkalmával lehetett hozzájutni. Bucsánszky Alajos és Bagó Márton nyomdájának egyik fő profilját a ponyvák kiadása jelentette, utalhatunk itt többek között a Medve Imre által írt és szerkesztett *Tatár Péter Regekunyhója* című sorozatra. Ezek a néhány lapos füzetek elsősorú témáját a magyar régmúlt dicsőségesnek mondott eseményei (történelmi ponyvák), a különféle csodatörténetek (vallásos ponyvák) és a törvényen kívüli személyek cselekedeteiről, bűnügyi eseteiről szóló beszámolók és leírások (betyárponyvák) képezték,¹⁴ és a sokezeres, többszöri kiadások szerint számottevő vásárlói kereslet mutatkozott irántuk. Ráadásul ezeket a kisnyomtatványokat szó szerint rongyosra olvasták, minthogy az olvasók másoknak is továbbadták, egymás között is csereberélték – miként az egyes archaikus népi kultúrájú vidékeken még a 20. század második felében is gyakorlat volt.¹⁵ S noha a ponyvák iránt mutatkozó kereslet a 19. század végére jelentősen mérséklődött (szinkronban a népkönyvtárak, helyi olvasóegyletek elterjedésével, az „igazi” könyvek vásárlásának nagyobb presztízsével), még a századforduló körüli években is voltak e kiadványtípusnak esetenkénti fellobbanásai, utalhatunk például a korabeli szamizdatként is felfogható, Rudolf trónörökös haláláról/eltűnéséről szóló füzetekre.¹⁶

Egy bizonyos téma azonban szembetűnően hiányzik a 19. század második felében kiadott aprónyomtatványok palettájáról, holott híre-neve, rejtélyes eltűnése, valamint

¹⁴ A 19. századi magyarországi ponyvairodalomról szóló összefoglaló jellegű művek: BÉKÉS István, *Magyar ponyva Pitaval: A XVIII. század végétől a XX. század kezdetéig*, Bp., Minerva, 1966. – POGÁNY Péter, *A magyar ponyva tüköre*, Bp., Magyar Helikon, 1978. – LENGYEL Ágnes, *Vallásos ponyvanyomtatványok a palócoknál a 19. század közepétől napjainkig*, Doktori Értekezés: Kézirat, Bp., ELTE Néprajztudományi Doktori Iskola, 2004. – MIKOS Éva, *Árpád pajzsa: A magyar honfoglalás-hagyomány megszerkesztése és népszerűsítése a XVIII–XIX. században*, Bp., L'Harmattan, 2010. – Tüskés Anna, *A Bagó Márton nyomdájában kiadott vallásos ponyvanyomtatványok = Doromb: Közköltészeti tanulmányok 4*, szerk. Csörsz Rumén István, Bp., reciti, 2015, 433–545. – DOMOKOS Mariann, *Grimm-mesék magyar ponyvák (1850–1900)*, Bp., reciti – Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézete, 2022 (ReTextum 13).

¹⁵ LENGYEL Ágnes, *Szűz Mária alakja a vallásos ponyvairodalomban = Boldogasszony: Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában*, szerk. BARNÁ Gábor, Szeged, Néprajzi tanszék, 2001, 136–188. Az idézet: 136–140. – MIKOS Éva, *Szent Genována–Genoéva–Éva: Egy ponyvatörténet folklorizálódása Gyimesközéplokon = Folklor és irodalom*, szerk. SZEMERKÉNYI Ágnes, Bp., Akadémiai, 2005, 304–314. Az idézet: 308 (Folklor a magyar művelődéstörténetben).

¹⁶ MAGYAR Zoltán, *A Habsburgok a magyar néphagyományban: Narratív típusok és történelmi emlékezet*, Bp., Kairosz, 2006, 163–189.

verseinek és alakjának gyors folklorizálódása szinte predesztinálták volna erre a szerepre (is). Mint azt Baróti Lajos írja:

A ponyván Petőfi a szó szorosabb értelmében talán sohasem volt, hiszen régóta elmúlt már az az idő, midőn vásárok alkalmával földre terített ponyván kirakták szép sorjában a magyar népnek szánt s néhány fillérbe kerülő apró nyomtatványokat. De ha még tovább is élt volna a népirodalom terjesztésének ez a primitív módja, Petőfi még akkor se került volna oda, mert sem Tatár Péter és társai közül, akik a népet évtizedeken keresztül ellátták szellemi termékeikkel, senki sem gondolt arra, hogy megírja Petőfi rövid, de eseményekben gazdag életrajzát a nép számára; sem Petőfi kiadójának nem jutott eszébe, hogy egyik-másik művét, – mely nem a nép számára íródott ugyan, de amelyet a nép is éppen úgy élvezhet, mint a művelt közönség, – olcsó kiadásban is forgalomba hozza.

Nem elengedhetetlen feltétele ugyan egy költő népszerűségének, hogy művei a nép között is el legyenek terjedve, mégis érthetetlen, hogy Petőfi, akiben oly szerencsésen olvadt össze a népköltő a romantikus költővel, egy félszázadon keresztül oly kevésbé legyen ismeretes a nép között. Csak az utolsó tiz esztendőben kerültek forgalomba egyes népszerű füzetek, melyeknek feladata volna egyrészt Petőfi életének, másrészt műveinek megismertetése.¹⁷

Az a tény, hogy a Petőfiről szóló ponyvák és a költő életének regényes feldolgozásai csak az 1890-es évektől tűnnek fel a magyarországi könyvpiacra,¹⁸ 1850 és 1867 között nyilvánvalóan a korabeli cenzurális gyakorlattal is összefügghetett,¹⁹ a század utolsó harmadában azonban ilyen akadály már mind kevésbé volt az 1848-as forradalmat személyében is szimbolizáló költő közköltészeti megörökítésének.²⁰ Hogy a populáris irodalomban történő megjelenítés még az elkövetkező két évtizedben is elmaradt, arra nézvést Baróti Lajosnak volt figyelemre méltó meglátása, utalva arra, hogy a korabeli szabályozás szerint a szerző tulajdonjogát ötven évig védte a törvény, és a Petőfi-művek kiadási jogát birtokló könyvkiadóknak nem volt érdekük a jóval kisebb profittal kecsegtető olcsó kiadványokat piacra dobni.²¹ Erre utal az is, hogy a legnépszerűbb Petőfi-mű, a *János vitéz* is csak az 1890-es évek második felében jelent meg kevésbé igényes formátumban ponyvaként, ám akkor rögvest több kiadó által is közreadva.²²

¹⁷ BARÓTI Lajos, *Petőfi a ponyván és a népirodalomban. Képekkel*, Bp., Kunossy, Szilágyi és Társa, 1910, 11–78. Az idézet: 13–14.

¹⁸ Lásd: *Petőfi Sándor: Eredeti regény*. Írta Magyar János – *Petőfi Sándor élete és halála*. Írta Blockner Dezső – *Petőfit megmenti az oláh leány*. Írta Krónikás. Irodalomtörténeti áttekintésében Baróti e kiadványok hosszabb-rövidebb kivonatát is közli (BARÓTI, *i. m.*, 14–63, 66–73).

¹⁹ Vö. POGÁNY, *i. m.*, 303–304.

²⁰ Az elit irodalomban, metaforikus módon persze megörökítésre lelt, utalhatunk Arany János *A walesi bárdok* című költeményére.

²¹ BARÓTI, *i. m.*, 14.

²² BARÓTI, *i. m.*, 73–78.

Ebbe a sorba illeszkedik – félúton a ponyvairói gyakorlat és a költő életét fikciós elemekkel tarkítva feldolgozó hosszabb terjedelmű kiadványok között – Péterfy Tamás műve. E nagyobb füzetnyi méretű kötet nyitótörténete – amely mondafeldolgozás a korabeli kiadásoknak is rendre első darabja²³ – *Petőfi a Kárpátok szelleme* címet viseli [1. melléklet]. Az alcímében „rege”-ként, majd utóbb „kászonvidéki rege”-ként aposztrofált történet szüzséje szerint Petőfi nem esik el a segesvári csatában, hanem szerencsés módon megmenekül, és bujdosóvá válva a székely hegyek között bolyong. Így vetődik el a Firtos-hegy belsejében élő hegyi szellemhez, aki csalárd szavakkal magához édesgeti őt, majd barlangjába zárja, de mivel Petőfi ott is boldogtalan, tíz év elteltével szabadon engedi, és a költő azt követően, amíg él, a Kárpátok hegyeit járja. A vándorló Petőfit – hosszú ősz hajjal, kezében papírral, vállára vetett köpönyeggel – gyakran látják a székelyek. Évente egyszer Kászonba is elérkezik, és olyankor mindig a Csíki-havasok egyik legmagasabb pontján, a Nemere csúcsának egy sajátos formájú szikláján pihen meg, amelyet azóta *Petőfi kővének* neveznek a környékbeli emberek.

E 1899-ben publikált szüzsé tartalmát követi a további két kiadás is, szövegszerű eltérések mindössze stílárius elemek tekintetében és a monda elbeszélésének hátteret adó havasi kirándulás leírásában fedezhetők fel. Ezt a közel fél évszázadon keresztül visszhangtalanok tűnő mondat rövid bevezetővel ellátott szövegkiadás formájában a még fiatal folklórkutató, Faragó József fedezte fel újra és tette közzé, elhagyva a gyűjtő kirándulását leíró szövegrészeket.²⁴ Jóllehet Faragó a monda írójának/feljegyzőjének nevét nem említi, és a közölt elbeszélést „csíki népmese”-ként, „kászonvidéki (csíki) népmese”-ként jelzi, bizonyosan Péterfy művének második vagy harmadik kiadását használta, azzal egyezik meg ugyanis az általa az olvasókkal megosztott szöveg. S mivel ez a tudományos ismeretterjesztő közlemény a Magyar Népi Szövetség napilapjában, a kor legolvasottabb romániai magyar újságjában, a Balogh Edgár szerkesztette *Világosság*ban jelent meg (1946. július 29-én), a történet olvasók százazeirehez jutott el.

E hírlapi közlemény tovagyűrűző hatása és a közölt szöveg folklorizációja/refolklorizációja is viszonylag jól nyomon követhető. A székelyföldi falucsúfoló történetek gyűjtése révén a néprajzi irodalomban is ismert Duka Jánosnak²⁵ egy 1993-ban kiadott vegyes témájú mondagyűjteményében szerepel az a mondaszöveg [2. melléklet], amelyet 1968-ban jegyzett fel Csíkszeredában egy székely férfitől.²⁶ A történet mesélője, az akkor hetvenesztendős Bardócz Dénes jól érzékelhető mesemondói kvalitásokkal rendelkezett, és a Duka által közölt mondaváltozat egyes szövegrészei, stílárius és grammatikai megoldásai, tájnyelvi kifejezései élősavas történetmesélésre utalnak. A történetmondó közelebbi származására ugyan nem történik utalás (bizonyára ő is faluról beköltöző ember volt, az iparosodó Csíkszeredában munkát és

²³ PÉTERFY, *i. m.*, 3–9. – PÉTERFY, *Petőfi Regék, i. m.*, 7–14. – UÓ, *Petőfi-regék, i. m.*, 79–86.

²⁴ FARAGÓ József, *Petőfi, a néprmondák hőse*, *Világosság* 3(1946), 169. sz., 6.

²⁵ Az ifjúsági íróként is ismert és csíki tanfelügyelőként dolgozó néprajzi gyűjtőről további életrajzi adatok: *Romániai magyar irodalmi lexikon, I*, főszerk. BALOGH Edgár, Bukarest, Kriterion, 1981, 429–430.

²⁶ DUKA János, *Elsülyedt kincs*, Bukarest, Kriterion, 1993, 37–39.

megélhetést keresve), bár a származási hely ez esetben talán másodlagos is, hiszen a történetmondó bizonyosan olvasmányélmény nyomán mondta el a Péterfy Tamás által közölt Petőfi-mondát, és az is valószínűsíthető, hogy azt nem valamelyik eredeti kiadásból, hanem a Faragó József által publikált utánközlésből ismerhette.

Hogy e történet valamilyen formában a szájhagyományban is továbbélt, arra az a mondatöredék utal, amely a közelmúltban egy kiemelkedő tudású gyimesi mesemondó történetrepertoárjából került elő [3. melléklet]. A mesélő, Tankó Fülöp Gyugyu már a róla szóló egyéniségmonográfia²⁷ megjelenését követően mondta el – csak a főbb motívumokra szorítkozva – ezt a történetet, amikor a Petőfi-emlékével kapcsolatban a neves költőre terelődött a szó. Bizonyára nem függetlenül attól sem, hogy Petőfit a gyimesi történetmondó legkedvesebb költőjének tartja, egy saját maga által készített kőkeretben még a képe is ott függ farkasokpataki otthonában a tisztaszoba falán. Az irodalmi hatás, írásos előkép e gyimesi parasztember esetében sem zárható ki egyértelműen, hiszen például történelmi ismereteinek egy részét ő is olvasmányélményekből merítette,²⁸ több száz tételből álló és archaikus szövegtípusokban bővelkedő történetrepertoárjának túlnyomó része azonban teljességgel független az elit kultúrától, az a szájhagyományból megismert gyimesi és székelyföldi folklór része. Bár ezt illetően további adatok nem állnak rendelkezésünkre, elképzelhető, hogy ez a Petőfi-monda a szóbeliség által a közeli Kászonból a gyimesi völgyekbe is eljutott, akár éppen a Kászoni-medencével közvetlenül határos Úz-völgyi csángó telepek (Csinód, Egerszék, Lesód) népének közvetítésével,²⁹ hiszen a Csíki-havasok hegyvidéke ez esetben nem elválasztó, hanem többnyire összekötő szerepet töltött be a pásztorkodó és telente otthonuktól távol erdőmunkát vállaló férfiak révén.

A Péterfy Tamás által közölt Petőfi-történet részletesebb folklorisztikai elemzése további tanulságok levonására ad lehetőséget. Leírásában Péterfy mindjárt az írása elején kontextualizálja az általa elbeszélte történetet, hangsúlyozva, hogy az egy, a Szent Anna-tótól induló, a Nyerges-tető és a kászoni borvízforrások érintésével a Nemere hegycsúcsáig tartó havasi kirándulás alkalmával hangzott el,³⁰ és hogy a monda adatközlője egy kászoni illetőségű székely erdőkerülő volt.³¹ Az útleírásként kezdődő

²⁷ MAGYAR Zoltán, *Történetmondás és ökológiai tudás: Egy mesélő ember Farkasokpatakán*, Bp., Balassi, 2022 (Magyar Népköltészet Tára, 20).

²⁸ MAGYAR Zoltán, *Így beszéltek Farkasok patakán: Tankó Fülöp Gyugyu történetei*, Marosvásárhely, Mentor, 2008, 65–72. – Uő, *Történetmondás és ökológiai tudás, i. m.*, 105–115.

²⁹ Vö. MAGYAR Zoltán, *Csinódi népköltészet: Az Úz-völgyi csángók folklórhagyományja*, Bp., Balassi, 2009 (Magyar Népköltészet Tára, 9).

³⁰ Akárcsak az a többszövegű folklórhagyomány, amelyek egy 2007 júliusában e sorok írójának részvételével történt széphavasi kirándulás alkalmával lettek feljegyezve: MAGYAR Zoltán, *Szöveghagyomány és gyűjtési szituáció: Egy havasi kirándulás folklorisztikai elemzése = Ethno-Lore: A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve XXVI*, szerk. BERTA Péter, Bp., MTA Néprajzi Kutatóintézet, 2009. – Uő, *Történetmondás és ökológiai tudás, i. m.*, 70–97, 329–370.

³¹ „Ezt a mesét egy székely erdőkerülő mondotta el nekem mikor a Szent-Anna tavától elindulva, a Nyerges hegyen át fölrándultunk a kászoni borvíz forrásokhoz, onnan pedig a kopasz Nemere

irodalmi szöveget már a Petőfi-hagyomány elbeszélése előtt is több helyi folklór-hagyomány színesíti. Péterfy utal azokra a kászoni vezetőjük által elmondott helyi mondákra, amelyek a Nemere felé tartva hangzottak el:

elmondta, hogy miként dobta volt le egyik testvér juhász legény a másikat a magas szikláról, hogy aztán az egész csorda juhot ő birja, elmondta a fehér leány csodás megjelenéseit, kiről mindig tüzet jósoltak az emberek, de be is következett minden alkalommal. Hát a kígyógyülés? Az még a csodálatos valami. Messzi bérczelekről összesereglenek a kígyók, hogy királyt válasszanak magok közül. Ott szokott lenni a kígyók választása, beszélt a vezető, bemutatva a Nemere kopasz csucsa felé egy kerekded mélységbe³².

Ezek a felsorolt hagyományok a későbbi elbeszélés tekintetében akár hitelesítő jegyek is lehetnek, hiszen valóban olyan autentikus folklórhagyományokról van szó, amelyek e tájról többnyire más néprajzi gyűjtésekben is előkerültek, és az elit kultúra által nem ismertek. Ilyen a kígyók királyválasztásáról szóló hiedelem³³ éppúgy, mint a haszonszerzésből elkövetett gyilkosságról szóló helyi monda, amely Péterfy későbbi közleményében az isteni büntetés motívumával is kiegészül (a testvérgyilkosság hiábavalóvá válik, ugyanis a juhok követik gazdájukat a halálba, maguk is leugorva a mélységbe).³⁴ Talányosabb, ugyanis társtalan a székelyföldi folklórgyűjtésekben a kászoni erdőkerülő által említett fehér leány hiedelemalakja, ugyanis nem szerepel sem a közelmúltban kiadott kászoni mondagyűjteményben,³⁵ sem pedig az erdélyi hiedelemmondák típus- és motívumindexében.³⁶ A magyar nyelvterület egészét áttekintve a *fehér leányt* olyan csoportosan megjelenő kísértetszerű szellemlényként említik, amely minden esetben valamilyen történelmi épülethez kötődik (csejtei vár, a Felföldön, a Partiumban a nagykereki várkastély).³⁷ Egyetlen erdélyi előfordulása – ugyancsak csoportos formában – a Kis-Küküllő menti Szőkefalvához köthető, ahol a helyiek szerint a Pataki-kúriában táncolnak éjjelenként a fehér leányok.³⁸ Magányos feltűnése és tűzvész jósoló szerepköre azonban olyan egyedülálló hagyomány, amelyet e 19. század végi adaton kívül nem regisztrált ez idáig a folklórkutatás, mindazonáltal az adat néprajzi hitelességében nincs okunk kételkedni.

---

hegycsucsra. Kászoni-Jakabfalváról a *székely* atyafi vezetése mellett jöttünk a fenyvesek felé utitársammal” (PÉTERFY, *i. m.*, 3).

³² PÉTERFY, *i. m.*, 4.

³³ MAGYAR Zoltán, *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus: Típus- és motívumindex, III*, Bp., Kairosz, 2021, 108.

³⁴ E narratív típus analógiája: MZ VI. M 1.9. A koldussá vált gyilkos (MAGYAR, *A magyar történelmi mondák katalógusa, VI, i. m.*, 288.).

³⁵ MAGYAR, *Erdélyi népmondák, I, i. m.*, 64–88.

³⁶ MAGYAR, *Erdélyi magyar hiedelemmonda-katalógus, i. m.*

³⁷ MAGYAR, *A magyar történelmi mondák katalógusa, IX, i. m.*, 492–493.

³⁸ MAGYAR Zoltán, *Népmondák a Kis-Küküllő mentén*, Marosvásárhely, Mentor, 2005, 160.

Péterfy Tamás 1899. évi útirajza már a Nemere kopár csúcsához közeledve ismer-teti a tanulmányunk voltaképpen témáját képező Petőfi-hagyomány: „Mikor a tetőn megpihenve tovább indultunk, alig néhány lépésre pihenő helyüinktől megszóllal újra a vezető székely atyafi: – Ahajt van a Petőfi köve!”³⁹

Péterfy leírása szerint az elnevezés eredetének taglalása már e karosszékformájú szikla mellett hangzott el [1. melléklet]. A székely erdőkerülőtől hallott monda ismer-tetése természetesen nem szó szerinti lejegyzés, és mint kommentárjában Faragó József is megjegyzi, „kissé édeskés, irodalmias ízével nem tükrözi ugyan a nép nyelvét, de annál inkább a meseszerkesztő észjárását”.⁴⁰ Amely narratív képzeletvilágba a népéhez és szabadságához kötődő Petőfi képe éppúgy beleillik, mint segesvári elestének cáfolata és visszavárásának hite, valamint ama folklórmechanizmus, hogy a néphagyomány az általa nagyra becsült és szeretett történelmi szereplőket előbb-utóbb (sokszor már az illető életében) mondahőssé alakítja. És ez Petőfi esetében annál inkább is tör-vényszerűnek tűnik, mert Faragó feljegyzése szerint a századfordulón a székely házak mestergerendáján sok helyen a Biblia és a kalendárium mellett Petőfi verseskötetét tartotta „a nyomtatott művet nehezen betűző falusi ember”.⁴¹

A szabadságharc bukását követően a Kárpátok hegyeiben vándorló Petőfi motívuma a közös eleme a monda mindhárom általunk ismert szövegváltozatának. Azonosnak tekinthető a történet központi epizódja is, amely a hegyi szellem fogságába esett költőről szól. A Petőfit rabul ejtő természetfeletti lény a Péterfy-féle mondaközlésben „hegyi szellem”, „csábító szellem”, „rossz szellem” néven említetik, és csak közvetett utalás történik arra, hogy a kincses barlang öre valójában egy hegyi tündér, aki szerelmi okból nem engedi tovább Petőfit. Duka János adatközlőjének elbeszélése már sokkal konkrétabb, mind a hegyi szellem kilétét („egy gyönyörűséges szép fehércseléd”), mind pedig a szerelmi szálát illetően. S bár ez utóbbi motívum hiányzik a gyimesi mesélő mondaváltozatából, ő is „tündérleán”-ként, illetve „táltosnő”-ként említi a természetfeletti fogva tartót.

A fent említett mondaepizód helyszíne azonban az elbeszélés egészének kontex-tusában kérdéseket vet fel. Nem világos ugyanis, hogy ebbe a kászoni lokalizáltságú történetbe miként kerül egy távoli, udvarhelyszéki helyszín. Péterfy Tamás monda-változatában, majd később a Duka János által gyűjtött szövegben ugyanis nevesítetten a „Firtos-vára hegyi szellemé”-ről, illetve „firtosvári hegyi szellem”-ről esik szó. Péterfy ráadásul még részletekbe menően is megjelölte a helyszínt, jelezve, hogy a tündér a Firtos-hegy „Fehér katlan” nevű sziklaüregében lakott, amely kis barlang a hegy nyugati oldalán található.⁴²

³⁹ PÉTERFY, *i. m.*, 4.

⁴⁰ FARAGÓ, *i. m.*, 6.

⁴¹ FARAGÓ, *i. m.*, 6.

⁴² PÉTERFY, *i. m.*, 6. Duka János csíkszeredai adatközlője – noha ő maga is firtosvári hegyi szellemet említ – a tündér lakhelyeként egy közelebbi helyszínt, a Vargyas-patak szurdokának egy mély barlangját jelölte meg (DUKA, *i. m.*, 37). Az itteni Homoródalmási-barlang mondakörében szintén feltűnnek tündérek,

De tudhatott-e erről ennyire pontosan és részletesen egy kászoni erdőkerülő? Nehezen hihető. Noha elméletileg nem zárható ki, hogy a csíki monda mesélője járt valaha a távoli Firtos vidékén, valószínűbb az, hogy a Székelyföldet több hasonló kirándulás formájában bejáró Péterfy Tamás maga hallotta ezt a hagyományt valamelyik környékbeli faluban, és cikke írásakor egybeolvasztotta azt a Csíki-havasokban hallottakkal. Egyébként azonban e firtosi epizód leírásán „átüt” a folklórköltés eredeti rétege (kincsszóró tündér,⁴³ földi halandóval szerelmi viszonyt folytató tündér,⁴⁴ a Duka János által gyűjtött szövegváltozatban kincses barlang,⁴⁵ a kincses barlangban ládákban, üstökben és cserépedényekben felhalmozott aranyak⁴⁶). Hogy mindez nem lehet csupán a szépíróként is tevékenykedő Péterfy képzeletének a terméke, arra e helyi hagyományok több évszázados létezése utal. A Firtos mint a Sóvidék mitikus hegye és a tündérek egyik környékbeli vára már a 19. század közepének honismereti műveiben, útirajzaiban és folklorisztikai leírásaiban felbukkan,⁴⁷ és a helyi hagyománykörbe sorolható a Benedek Elek feldolgozása által a magyar nyelvterületen széleskörűen ismertté vált vetélkedő várépítő tündérek (Firtos és Tartod) mondája,⁴⁸ amely a környékbeli folklórnak máig hatóan része.⁴⁹

A monda csíki/kászoni vonatkozásainak néprajzi hitelességében még kevésbé van okunk kételkedni, hiszen az egy viszonylag egyszerű epikai szálra felfűzhető: a bujdosó, inkognitóban vándorló Petőfi ezen a tájon is járt, és amikor erre a vidékre vetődött, mindig ama különös formájú sziklán pihent meg. A stílári szövegkörnyezet ez esetben is a lejegyző írói eszköztárának része, a monda eredendő valóságmagja azonban ez esetben is nyilvánvaló. S habár a nevezett kőről egyéb információink nincsenek, a helyhez kötés ősi gyakorlata⁵⁰ népköltészeti értelemben hitelesíti a székely erdőkerülő által mondottakat. Az persze kérdés, hogy a Petőfi kövéről szóló monda a Csíki-havasok

---

olyan rosszindulatú természetfeletti lényekként, akik betegséget hoznak a vidék lakóira, hacsak különféle ajándékokkal ki nem engesztelik őket (MAGYAR Zoltán, *A Homoródalmási-barlang mondaköre = Ethno-Lore: A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve XXVIII*, szerk. ISPÁN Ágota Lídia, MAGYAR Zoltán, Bp., MTA Néprajzi Kutatóintézete, 2011, 117–148. Az idézet: 142–143).

⁴³ MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, VIII, i. m., 179.

⁴⁴ MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, IX, i. m., 133–135.

⁴⁵ MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, VIII, i. m., 20–23.

⁴⁶ MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, VIII, i. m., 411–421.

⁴⁷ SZENTIVÁNI Mihály, *Gyaloglat Erdélyben*, szerk. HÚBERT Ildikó, Bp., Európa, 1896 (1837), 98. – KÖVÁRY László, *Erdély régiségei*, Pest, Tilsch, 1852, 186. – Uő, *Száz történelmi rege*, Kolozsvár, Ev. Ref. Tanoda Nyomda, 1857, 66–68. – ORBÁN Balázs, *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*, I, Pest, Ráth Mór bizománya, 1868, 128–129, 137.

⁴⁸ BENEDEK Elek, *Magyar mese- és mondavilág: Ezer év meseköltése*, III, Bp., Athenaeum, 1895, 47–48. – MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, I, i. m., 189.

⁴⁹ MAGYAR Zoltán, *Zöldmezőország: Lakatos Károly történetei. Pálpataki népi elbeszélések*, Marosvásárhely, Mentor Könyvek, 2022, 146–147.

⁵⁰ HONTI János, *Válogott tanulmányok*, Bp., Akadémiai, 1962, 257. – FERENCZI Imre, *Történelem, szájhagyomány, mondahagyomány (Egy magyar mondakör történeti és társadalmi összefüggései)*, Ethnographia, 77(1966), 49–69. Az idézet: 63. – MAGYAR, *A magyar történeti mondák katalógusa*, XI, i. m., 126–127.

nyugati oldalán a 19. század második felében mennyire lehetett elterjedt, vajon csak a pásztorok és az erdőjáró emberek ismerték, vagy a kászoni szájhagyománynak szélesebb körben is részévé vált (egy időre)?

A firtosi titkos sziklaüregből tíz év fogság után szabadon bocsátott költő a kászoni/csíki interpretációban már egy, a lelki békétlensége által is űzött, idős férfi. Noha a Petőfi-mondakörben nem ritka a költő álruhás megjelenéséről szóló hagyomány,⁵¹ a Péterfy- és Duka-féle szövegváltozatban már alapvetően nem erről van szó, és a költő hosszú, ősz hajával, nyakába vetett bő köpenyével, a kezében tartott papírtekercssel inkább tűnik koldusnak vagy vándorló garabonciásnak,⁵² semmint valódi kilétét szándékosan leplező, a népéért még valaha tenni képes szabadságharcos költőnek. A váteszi szerep mindössze abban a motívumban ragadható meg, hogy pihenés közben már-már megszállottan, szinte mániákusan mindig csak ír (majd „ha papírjait teleírta, apró darabokra tépi, és szélnek ereszti őket”⁵³) – ez azonban már Péterfy, illetve Duka írói továbbköltése lehet, ugyanis az a népi képzeletvilágtól merőben idegen elem.

A fentiekben egy, az elit kultúra és a paraszti szájhagyomány határmezsgyéjén lévő, irodalmi és néprajzi szempontból egyaránt kulturális örökséggé vált, viszonylag kevésbé ismert Petőfi-mondát ismertettünk; bemutattva a populáris irodalomban feltűnő történet feljegyzésének körülményeit, a feljegyző személyét és a 19–20. század fordulóján több szövegváltozatban publikált közlemény későbbi redakcióit; jelezve egyúttal, hogy az elit és népi kultúra e bonyolult és minden pontján kideríthetetlen kölcsönhatásában melyek azok a részletek, amelyek egyértelműen, illetve valószínűsíthetően a folklórból, a székelyföldi szájhagyományból erednek. A további adatok esetleges előkerüléséig a közölt történet egy olyan mondatípusként azonosítható, amely sajátos színfoltot alkot Petőfi narratív hagyománykörében, a közreadó által eszközölt szerkesztés és tartalmi kiegészítések ellenére is organikus módon illeszkedve a visszatérő/visszavárt folklórhős 19. századi képzetkörébe.

---

⁵¹ DOBOS, *i. m.*, 423–424. – MAGYAR, *A magyar történelmi mondák katalógusa, IIb, i. m.*, 264–267.

⁵² A garabonciásnak hitt Petőfiről szóló szórványos folklóradatok: MAGYAR, *A magyar történelmi mondák katalógusa, IIb*, 251.

⁵³ DUKA, *i. m.*, 39.

Melléklet

1.

A Kárpátok sötét fenyveseinek örökzöld lombjai közé is el-eljárt Petőfi. Ezt a mesét egy székely erdőkerülő mondotta el nekem mikor a Szent-Anna tavától elindulva, a Nyerges hegyen át fölrandultunk a kászoni borviz forrásokhoz, onnan pedig a kopasz Nemere hegycsucsra.

Kászón-Jakabfalvától a székely atyafi vezetése mellett jöttünk a fenyvesek felé utitársammal. Az erdő szélén épült kies fürdőnél pihenőt tartottunk, hogy az izletes ebéd után vigabban folytathassuk a gyalogolást.

Első gondom volt vezetőknek, ki az egész uton hallgatag és néma vala, egy pár pohár borral megnyerhetni a beszélő képességét. Aztán nemsokára folytattuk utunkat kelet felé.

Csöndesen lépegetve haladtunk föl az árok szélén. Az ösvényünk mellett csermely csörtetett le, maga után hagyva rozsdás színű lerakódását, miről felismertük, hogy borvizforrásokból eredt.

A kanyargó ösvény minden fordulójánál újabb és újabb képei tárultak elénk a fákkal dusan borított bércezeknek. A székely atyafi beszédesebb lett. Sok szép csodás dologról beszélt. Elmondta a körül levő bércek rejtelmét, elmondta, hogy miként dobta volt le egyik testvér juhász legény a másikat a magas szikláról, hogy aztán az egész csorda juhok ő birja, elmondta a fehér leány csodás megjelenéseit, kiről mindig tüzet jósoltak az emberek, de be is következett minden alkalommal. Hát a kigyógyulás? Az még a csodálatos valami. Messzi bércekről összesereglenek a kigyók, hogy királyt válasszanak magok közül. Ott szokott lenni a kigyók választása, beszélt a vezető, bemutatva a Nemere kopasz csuca felé egy kerekded mélységbe.

A hegygerinczre érkeztünk. Csupán egy hosszú völgy választott el a Nemere hegytől, – legalább úgy látszott, de verejtékkel tapasztaltuk két óra után, hogy a látszat csalt.

Mikor a tetőn megpihenve tovább indultunk, alig néhány lépésre pihenő helyünktől megszállal újra a vezető székely atyafi:

– Ahajt van a Petőfi köve!

Oda tekintetünk a magányosan álló jókora sziklára, mely ülőszék hely hasonló alakjával az első pillanatra magára vonta figyelmünket.

– Miért hívják Petőfi kövének? Hiszen tudtommal nem járt erre felé soha a nagy költő?

– Nem-e? hát nem hallották ennek a történetét soha?

– Nem.

– Igen szép, de igaz históriája vagyon ennek, – kezdé magyarázni az atyafi, – mert tetszik tudni, Petőfi nem halt meg Segesvárnál! Az csak olyan mese, a mit soha senki el nem hiszen.

– Menjünk közelebb! – biztattam a vezetőt, meg a barátomat.

– De nézzük meg, mellette jobban is tudom elmondani a históriát

Közelebb értünk a Petőfi kövének. Utitársam fölmászott s helyet foglalt az ülésében és kikönyökölt a kőből képződött támlájára.

Hát ez a Petőfi köve, – folytatá a székely. Már csak azért sem halhatott meg Segesvárnál, mert akkor abból az ezerekre menő emberekből, akik menekültek, hát mégis csak látta volna valaki, hiszen mind ismerték. De mondom, hogy nem halt meg, hanem menekült. Elbódorgott a vidéken, hol nem ismerte a járást, aztán eltévedt.

No hát így jutott el bolyongása közben Firtos-vára hegyi szelleméhez. Ez a szellem őriző volt, ez őrködött a vár körül elásott kincsek felett és ott lakott a „fehér katlan” odujában. (Kis barlang üreg a Firtos hegy nyugoti oldalán.)

Ez volt a Petőfi legszerencsétlenebb lépése, mert a hegyi szellem megszerette a mint meglátta, s magához csábítá szép szavakkal, nagy ígéretekkel.

Legtöbbet a haza sorsáról beszélt a csábító szellem, mert úgy tapasztalta, hogy ez köti le inkább a Petőfi figyelmét. Aztán cselet vetett neki. Oda ígérte az aranyait, melyek rudakban vannak elásva a vár körül, s biztatta, hogy ezeknek árán annyi katonát vehet, hogy anynyi még sohasem volt a magyar hazának. De mindezeket csak akkor kapja meg, ha három napig vendégül marad a szellemnek.

A rossz szellem nem csalódott. A költő szívéen hordozta hazájának szomorú sorsát, és nagy hazaszeretetből kifolyólag engedett a kérésnek. A szellem aztán szépszerével becsalta szikla lakásába, s bezárta hogy onnan tiz hosszú esztendeig kijutni, elmene-külni nem tudott.

Tiz esztendő hosszú idő. Azt hitte a gonosz szellem, hogy ily hosszú idő alatt elfeledt a költő lángelméje mindent, ami azelőtt történt. Azt hitte, hogy a fogságban eltöltött évek alatt nem gondolt hazája sorsára, vagy ha gondolt is, az régen feledésbe ment.

De csalódott! A költő mindent feled, csak édes hazáját nem!

Egyszer nagy betegség érte Petőfit. A zárt levegőt nem bírta ki, s a szellem kénytelen volt szabadba vezetni titkos kedvesét. Azonban bánkódva tapasztalta, hogy a kalitkából kiszabadult fogoly madarat többé nem bírta visszaédesgetni, csalogatni semmi ígérettel, semmi kincsek árán, büvölő ereje pedig el volt veszve, hogy miért? Azt ő sem tudta. Hanem nemsokára rájött.

A lelki harcz miatt oly rövid időn megőszült Petőfi a mint kiszabadult a fogságból, legalább az ígért kincseket követelte, hogy hadakat toborozzon és csatára szállhasson hazája szabadságáért, miként az már lelkének, szívének régi óhajta vala, de míg a hegyi szellem költő kedvesséval vala elzárkózva és mulatozott a szikla alatti pompás lakában, azalatt az őrizés nélkül maradt arany rudakat legnagyobb részben föltalálták a szántóvető emberek [A Firtos hegy aljában valóban találtak arany rudakat és vas helyett eladták a szántóvető emberek.] s így az elvesztett kincsekkel megapadt a büvölő ereje is.

Gazdagságát bár elveszítette, de büvölő ereje mégis megmaradt annyira, hogy Petőfijét nem bocsájtotta vissza az emberek közé többé, hanem megrontva érzéseit,

a Kárpátok bujdosójává tette, hogy ez által némileg közelében legyen mégis tartva a nagy költő. Ezen varázsa teljes volt.

Azóta szüntelen kerülgeti a drága hazáját, határról-határra száguld. Látták, sokan látták már őtet. Nyakában bő köppeney, kezében papír tekercs, melyet sokszor kisímit és jegyezni kezd reá.

Ir-ir, majd tovább halad, de megáll a Kárpát-hegység valamennyi magasabb csucsán, hogy hosszan merenghessen amint letekint drága hazája térségeire.

Hozzánk is eljön minden évben egyszer. Itt pihen meg a rendes ülő székén, melyet Petőfi kövének neveznek, s ha leérkezik a kopasz Nemere meredek oldaláról, körültekint a szépségben váltakozó haza síkságain.

Aztán megy tovább.

Előbb keletre, majd délre vonul, hol a Lakócza hegycsucson ismét megpihen. Így vándorol, így bujdosik tovább. Akik látták tova haladni kísérteties, hosszú fehér hajával, – szívek megrázkodott a fájdalomtól, s a hol elhaladt az elvarázsolt költő, a lábanyomait megcsókolják, leborulva imádkoznak, hogy fájdalmat ne okozzanak Petőfinek – a Kárpátok bujdosó szellemének.

(PÉTERFI, *i. m.*, 3–9.)

2.

Akár hiszitek, akár nem, mégis elmondom nektek, hogy Petőfi Sándor nem hótt meg a segesvári csatatéren. Nem hótt meg, hanem csak elbúdosott. Elsőben a törökbúzaafödökön búdokolt, későbbben bevette magát a hegyek közé, s ott búdosott a rengeteg erdősegekben meg az égbe nyúló hatalmas sziklák között.

Hogy es hótt vóna meg, mikor százan és ezeren jöttek meg a segesvári ütközetből székelyek, akik mind onnan menekültek, és akiknél jobban senki sem üsmerte Petőfi Sándort s nem es szerette náluknál jobban senki őt, és ők mégsem tudtak mondani róla semmit sem. Mert nem tudták, mi lett vele. Pedig együtt valának, midőn a kozákok megszalasztották a székely gyalogosokat abban a szerencsétlen segesvári csatában.

Hát nem es hótt meg Petőfi Sándor, a mű nagy költőnk, hanem még ma es él, úgy lehet, hanem ezt csak kevesen hiszik el róla.

Amint mondám az előbb, Petőfi Sándor elbúdosott a csata után, bevette magát a nagy hegyek közé, a rengeteg sűrűjébe, s ott fel s alá mendegélt, hegyről le, völgyből fel, havasról havasra, míg el nem érkezett Kászon vidékére. Itt felkapaszkodott a Nemere hátára meg a Lóhavas tetejébe, majd továbbvándorolt a Firtos hegy lábához és mindenüve, ahol székelyek laktak.

Ahogy ment, mendegélt, szökdösött egyik kőről a másikra, mászott felfelé a meredek hegyoldalon, egyszer csak elérkezett ahhoz a nagy hegyhez, amelynek belsejében a firtosvári hegyi szellem lakott. Ennek a hegyi szellemnek ugye tük es hallottátok hírét? Mán hogy es ne hallottátok vóna, amikor ez lakott abban a nagy fehér völgykatlanban,

ahol a sebes Vargyas bébújik azok alá a fehér színű sziklák alá, s ott folytatja útját, hogy aztán a Rondálókő másik oldalán bukkanjon esment a napvilágra. Ott abban a szűk völgyben, egy mélységes mély barlang belsejében őrizte a hegyi szellem azt a temérdek sok kécncset, amit idők folyamán a helyi tündérek gyűjtöttek vót oda össze. Vót aranpénz, ezüstpénz, aranyedény, ezüstedény, no meg ékszerek, láncok, függők, karperecek és gyűrűk fölös számban. Ott sorakoztak egymás mellett a barlang legmélyén elhelyezett ládákban, üstökben és óriási cserépedényekben.

A hegyi szellem, egy gyönyörűséges szép fehércseléd, már régóta figyelte azt a búdosó költőt. Nagy megtetszett neki szép magas homloka, fekete haja, égő szeme és szigorú alakja. Megszerette a költőt, és mindenképpen meg akarta szerezni a maga számára. Nagyon jól tudta azt es Petőfiről, hogy már nős ember, ám a szellem ezzel nem sokat törődött.

Elkezdte hívogatni, csalogatni be a barlang belsejébe, de Petőfi nem akart bemenni a föld alá, nem akart sötétben lenni. A hegyi szellem ekkor mást gondolt ki, hogy célját elérje. Tudta jól, hogy Petőfinek minden gondolata a haza sorsán meg az elveszett szabadságon függ, elkezdett hát beszélni neki a hazáról meg a szabadságról. Olyan színesen ecsetelte a haza sorsát s oly mézédeseen zengedezett a szabadságról, hogy a költő teljesen megfélekedett a fenyegető veszedelemről. Ekkor a hegyi szellemasszony megcsillogatta előtte az aranyakat és ezüstöket es, hogy azokkal csalogassa be barlangjába a költőt. De hejába csillogatta az aranyakat, hejába kínálgatta vele, mert Petőfi örökkéig az elveszett csata mián búmcválódott, és rá se nézett a sok kincse meg drágaságra. A szép, fehér szellemasszony egy darabig csak mosolygott rajta, majd ily szókkal fordult hozzá:

– Hallod-é, te ifjú költő? Hogy visszautasítád ezt a sok kécncset és drágaságot, az nagyon jól van. Azonban gondold meg csak jól, mennyi ágyút lehetne önteni ezekkel az aranyakkal, és mennyi katonát lehetne állítani, akikkel legyőzhetnéd az ellenséget! S ezt mind megszerezheted, ha akarod.

Olyan csábítóan mosolygott hozzá, hogy az ifjú költő nagyon elgondolkozott ezen a nem remélt ajánlaton. Mert ez egyszer a hegyi szellem nagyon eltalálta, nagyon a költő elevenére tapintott, s addig ide, addig tova, addig a sok kecsgetető ígélet, amíg becsalogatta vele Petőfit a barlangba. Abban a szempillantásban azonban, ahogy betette lábát a költő a barlangba, a szellemasszony elzárta a barlang nyílását, és kerek tíz esztendeig nem eresztette ki onnan Petőfi Sándort.

Telt-múlt az idő, s az a szegény lépre csalt, becsapott költő addig szomorkodott, addig bánkódott a szellemasszony rabságában, amíg a sok búsulásba bele nem betegedett. Leromlott állapotját jól látta a szellemasszony es, azt es tudta mán, hogy nem képes felvidámítani, azért úgy gondolta, hogy tíz esztendő elég idő arra, hogy elfelejtse mindazt, ami a nagyvilágban történt, hát kieresztette Petőfi Sándort sötét barlangjából, ahol fogva tartotta vót.

Petőfi Sándor, a mű nagy költőnk meg kiszabadulván a szellemasszony rabságából, afeletti bánatában, hogy a tündérek kincsét nem kapta vót meg, sohasem ment haza szülőföldjére, hanem azóta es bolyong azok között a nagy hegyek között. Megy, me-
neget, eregel erdőből erdőbe, hegyről völgybe, völgyből hegyre, szökdösik egyik kőről
a másikra, felkapaszkodik a meredek hegyoldalakon, vándorol a havasokon. Egyik
vidékről átmegy a másikra. Minden áldott esztendőben egyszer Kászon vidékére es
eljő. Megáll a kopac Nemere tetején, onnan nézi a völgyben meghúzódó kicsi szé-
kely faházakat, nagyokat sóhajt, aztán leül pihenni egy nagy kőre. Előszedi papírjait,
a ceruzáját, gondolkozik, majd róni kezdi a sorokat, verseket, amelyeknél nincs szebb
ezen a nagyvilágon. Ha papírjait teleírta, apró darabokra tépi, és szélnek ereszti őket.

Ha megpihent, felállt a kőről, és továbbindul a mű nagy költőnk, lassan lépeget
a puha, havasi fűvön. Aki látja őt hófehér hajával, lobogó köpenyében, annak össze-
facsarodik a szüve bánatában. Amerre elhalad, a népek lehajolnak mögötte a földre,
megsimogatják a lába nyomát, hogy ne okozzanak fájdalmat a Kárpátok bujdosó
szellemének, Petőfi Sándornak.

(DUKA, *i. m.*, 37–39. – Duka János gyűjtése, 1968)

3.

Há' vándorolt [Petőfi] na, s bezárták egy helyre, tündérleán, sok kincset elébe tárt, hogy
valahogy simuljon oda. Ő egyáltalán nem. S olyan vót az a táltosnő, ahogy emlékszek
vissza, hogy megtudta, hogy ő nős ember. De ugy es, csak ugy is csak meg akarta
hódítani, de nem tudta. Osztán egyszer, ugy emlékszek, egyszer osztán elbocsátotta.
Me' nem hajlott a szavára. Hogy igaz vót-e, nem-e, nem tudom. Se kincs nem kellett
neki, semmi, neki a család s a szabad lét. Pedig ott jó élete vót, me' annyi kincs vót,
hogy nem lehetett megszámolni.

(Gyimes: Farkasokpataka – Magyar Zoltán kéziratos gyűjtése, 2023. március 4.)